

HASAR YÖNETİMİ VE ÖNCELİKLİ DESTEK ALANLARININ BELİRLENMESİ PROJESİ¹

I. Giriş

Şubat ayında Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremler sonrasında 11 il afet bölgesi ilan edilmiştir. Depremi yol açtığı hasar ve yıkımın geniş bir coğrafyaya yayılan bu iller arasında farklılıklar gösterdiği, en ağır etkilenen şehirlerin Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya olduğu, Gaziantep'in Nurdağı ve İslahiye ilçelerinin de birinci bölgede yer aldığı görülmektedir. Deprem bölgesinin Türkiye ekonomisi içindeki önemi dikkate alındığında, şirketlerin maruz kaldığı hasar ve yıkımın iktisadi açıdan da acil ve detaylı olarak tespit edilmesi önemli görülmüş ve TEPAV olarak analiz edilmiştir.² İkinci aşama, ihtiyaç duyulan destek ve önlemlerin odaklı ve etkin bir şekilde planlanması ve önceliklendirilmesidir. Bu çerçevede, TOBB ve TEPAV işbirliğinde ve Mustafa Kemal Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Sütçü İmam Üniversitesi ve Gaziantep Üniversitesi'nin de katkılarıyla, öncelikli olarak birinci derecede ağır hasar ve yıkım yaşamış il ve ilçelerde faaliyet gösteren firma sahiplerinden doğrudan bilgi alınmasını hedefleyen bir saha çalışması yürütülmüştür. 21-25 Mart 2023 tarihleri arasında yürütülen ve yüz yüze görüşmelerde, işletmelerin deprem nedeniyle maruz kaldıkları hasarın boyutu ve nedenleri, faaliyetlerine tekrar başlayabilmeleri için gerekli koşullar ve zamanlama, destek ve önlem alanları ile öncelik sıralamaları hakkında bilgiler derlenmiştir. Bu değerlendirme notunda, bölgeye ait temel ekonomik istatistiklerle birlikte firma görüşmeleri neticesinde elde edilen bulgular özetlenmektedir. Saha çalışmasının diğer aşamalarında, anket içeriğinin genişletilerek 11 il genelinde uygulanmasının yanı sıra, diğer illere göç eden bölge halkının geri dönmesi için gereken teşvikler ve çalışan/meslek açıklarının tespiti ile alınması gereken önlemler gibi yan çalışmaların yürütülmesi planlanmaktadır.

¹ Hasar Yönetimi ve Öncelikli Destek Alanlarının Belirlenmesi Projesi, Birinci Saha Çalışması ekibi, TEPAV, TOBB, Mustafa Kemal Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Adıyaman Üniversitesi, Sütçü İmam Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi yetkililerinden oluşmaktadır (Ek).

² Aydın Özudođru (2023).

Saha çalışmasında yukarıda belirtilen 5 ilin 22 ilçesinde 283 yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde deprem sonrasında iş yerlerinin hasarının büyük boyutlarda olduğu; ekipmanlarının enkaz altında kalması, ürünlerinin ve stoklarının zarar görmesi yanında, çalışanların vefat ve diğer illere göç etmesi nedeniyle önemli istihdam kaybı da yaşandığı, bu nedenle kapasite düşüşlerinin derinleştiği belirtilmiştir. Özellikle, tarım sektöründeki birinci öncelikli sorunun iş gücü kaybı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, altyapı ve lojistik sorunların devam ettiği, bu nedenle tedarik temininde sıkıntıların daha da zorlaştığı, bölgede ödeme sisteminin kilitlendiği, bölge dışında ticaret yapan işletmelerin bile nakit döngüsünü ayarlayamadıkları belirtilmektedir.

Şehirlerde normal hayatın başlaması ve ticaret döngüsünün ilerlemesi için geçici barınak sorunun öncelikli olarak çözülerek diğer şehirlere göç etmiş bölge halkının dönmesi gerekli koşuldur. Bu çerçevede, eğitim-öğretimin başlaması da önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir.³ Kamunun sağladığı desteklerin sahaya yansımadağı ve koordinasyonun sağlanamadığı belirtilmekte; bölge illerinin ilçe bazında öncelikli teşvik bölgeleri altında yer alması sağlanarak buralarda gerekli vergi muafiyetleri ve istisnalarının uygulanması, yatırım teşviklerinin verilmesi, bölgeye özel uygun koşullu kredilerin tanımlanması ve KGF'nin küçük esnaf dâhil kullanıma açılması acil destek alanları olarak sıralanmaktadır.

II. Deprem Bölgesine Ait Seçilmiş İstatistikler

Şubat ayında Kahramanmaraş merkezli gerçekleşen iki deprem geniş bir coğrafyada etkili olmuştur. 6 Şubat 2023 tarihinde 7,7 ve 7,6 büyüklüğünde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremler, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerini kapsayan bir alanda etkili olmuş, yaşanan yıkım ve can kayıpları nedeniyle Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elazığ'ı kapsayan 11 il afet bölgesi ilan edilmiştir.⁴

Depremin bölgedeki iller arasında farklı düzeyde etkili olduğu, afet bölgesi ilan edilen 11 il genelinde toplam yapı stokunun yüzde 40'ının çeşitli düzeylerde hasar aldığı veya yıkıldığı tahmin edilmektedir. Analizler, deprem nedeniyle en fazla zarar gören şehirlerin Adıyaman, Hatay, Malatya ve Kahramanmaraş olduğunu göstermektedir. Yapı stoku paylarına bakıldığında, söz konusu illerde hasarsız binaların payının yüzde 40'tan az olduğu, Adıyaman ve Kahramanmaraş'ta bu oranın çok daha düşük seviyelere gerilediği görülmektedir. Depremin en çok etki ettiği ikinci bölge Gaziantep, Kilis ve Osmaniye olurken Gaziantep'te özellikle İslahiye ve Nurdağı ilçeleri yüksek düzeyde yıkıma maruz kalmıştır. Depremin etkilerinin en sınırlı olduğu iller Elazığ ve Adana'dır (Tablo 1, Şekil 1).⁵

³ Baluken (2023).

⁴ Daha sonra yapılan hasar tespit çalışmaları neticesinde Sivas'ın Gürün ilçesi, Bingöl, Kayseri, Mardin, Tunceli, Niğde ve Batman illerinde de hasar gören binalar olduğu görülmüş ve afet alanı genişletilmiştir. Bu çalışmada yer alan istatistikler depremin akabinde ilan edilen ilk 11 ili kapsamaktadır.

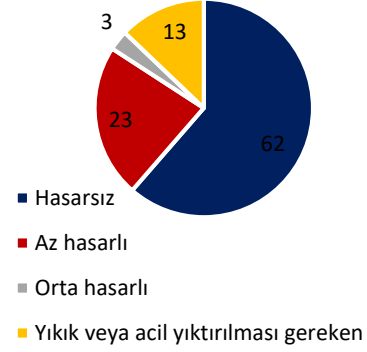
⁵ Özüdoğru Aydın (2023).

Deprem bölgesinde yapı stokunda tahmini hasar ve yıkım oranları (% , bina stoku)

Tablo 1. İllere göre

Şekil 1. Deprem bölgesi geneli

İl	Hasarsız	Az Hasarlı	Orta Hasarlı	Yıkık veya acil yıktırılması gereken
Adana	98	1	1	0
Adıyaman	23	32	6	39
Diyarbakır	86	12	1	1
Elazığ	93	4	0	2
Gaziantep	51	33	4	12
Hatay	36	31	6	27
K.Maraş	26	42	3	29
Kilis	39	46	3	12
Malatya	36	31	3	30
Osmaniye	56	32	1	11
Şanlıurfa	77	21	1	1

Kaynak: Özudođru Aydın (2023)

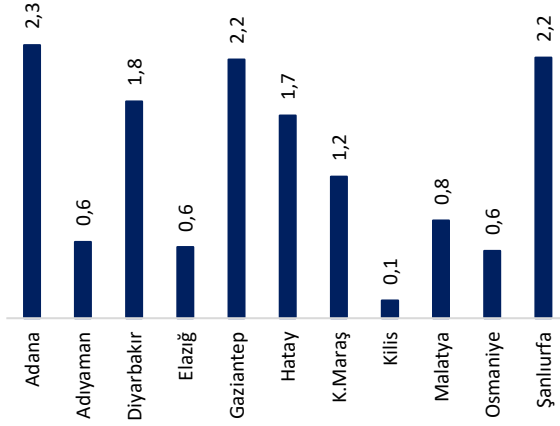

Fotoğraf: Hatay, Kırıkhan, Mert Demir, TEPAV (24 Mart 2023)

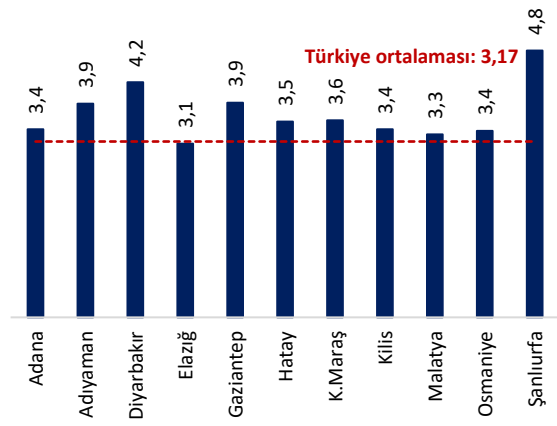
Afet bölgesi olarak ilan edilen 11 ilin Türkiye ekonomisi içinde önemli payı bulunmaktadır. Söz konusu illerin nüfusu 14,1 milyon olup toplam ülke nüfusunun yüzde 16,5'ini oluşturmaktadır. Bölgede ikamet eden 3,6 milyon hane bulunmaktadır ve hanehalkı büyüklüğü 3,17 ile Türkiye genelinin üzerindedir. Şanlıurfa (4,9), Diyarbakır (4,2), Gaziantep (3,9) ve Adıyaman (3,9) bölgede en kalabalık hanelerin olduğu illeri oluşturmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Deprem bölgesi illerinde nüfus ve hanehalkı büyüklüğü (2022)

Nüfus (milyon kişi)

Hanehalkı büyüklüğü (kişi)

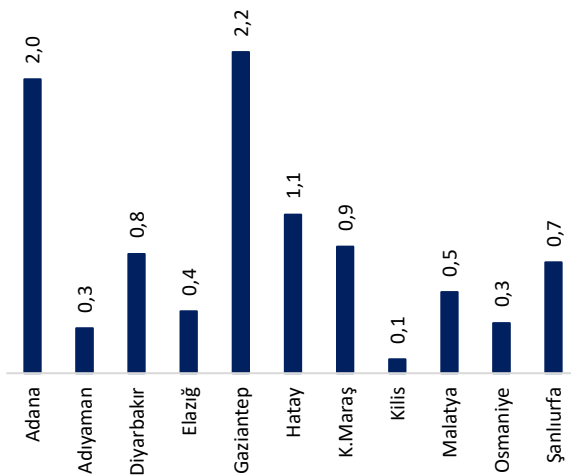

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

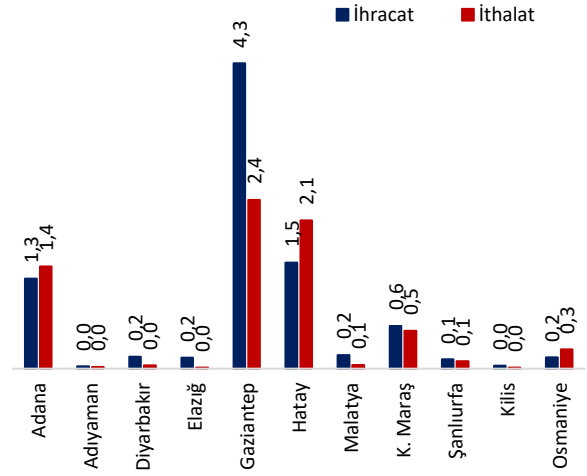
Deprem bölgesindeki illerin milli gelir payı yüzde 9,3, ihracat payı ise yüzde 8,4'tür; Gaziantep, Adana ve Hatay en yükseğe sahip ilk üç ili oluşturmaktadır. Deprem bölgesinde yer alan illerin milli gelir payları değerlendirildiğinde, 2021 yılı verilerine göre, bölgedeki üretilen milli gelirin yaklaşık yarısının Gaziantep ve Adana tarafından sağlandığı ve 11 ilin toplamında da bu iki ilin yüzde 9,3'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, depremde en fazla yıkım Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Malatya'da gerçekleşmiş olup bu illerin GSYİH payı ise yüzde 2,8'dir. Dış ticaret hacimlerine bakıldığında, 2022 yılı verileriyle, bölgenin ihracat payının yüzde 8,6, ithalat payının ise yüzde 7 olduğu; bölge ihracatının yarısının Gaziantep tarafından karşılandığı, Adana ve Hatay'ın da yüksek ihracat hacimleri olan diğer iller olduğu görülmektedir. İthalat tarafında da yine bu iller öne çıkmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3. Deprem bölgesi illerinin iktisadi faaliyete katkıları

Milli gelir payı (2021, %)

Dış ticaret payı (2022, %)

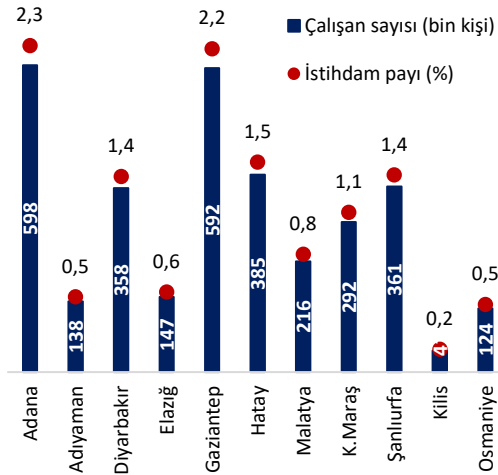

Kaynak: TÜİK, TEPAV hesaplamaları

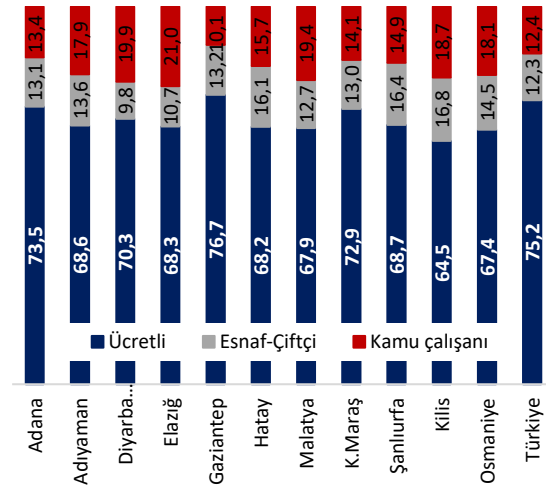
Deprem bölgesindeki illerde toplam kayıtlı çalışan sayısı 3,2 milyondur ve toplam istihdamın yüzde 12,3'ünü oluşturmaktadır. Sigortalı çalışan istatistiklerine göre bölgenin istihdam yapısı incelendiğinde 2022 yılı sonu itibarıyla afet bölgesinde yer alan illerde sigortalı ücretli çalışan sayısı 2,3 milyon, esnaf-çiftçi sayısı 437 bin, kamu çalışanı sayısı ise 494,4 bin olmak üzere toplam 2,3 milyondur. Ülke geneline göre kıyaslandığında, esnaf-çiftçi ile kamu çalışanı sayılarının paylarının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. İl detayında incelendiğinde, Diyarbakır ve Elazığ dışında esnaf ve çiftçilerin payı Türkiye ortalamasının üzerinde iken, kamu çalışanı payında da Gaziantep dışında tüm illerde söz konusu durum geçerlidir. Hatay ve Şanlıurfa'da yüksek esnaf-çiftçi oranları dikkat çekerken Diyarbakır ve Elazığ'da da kamu çalışanlarının payı yüzde 20 seviyeleri ile öne çıkmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Deprem bölgesi illerinde istihdam (2022)

Çalışan sayısı ve istihdam payı

Çalışan sınıfı payları (%)

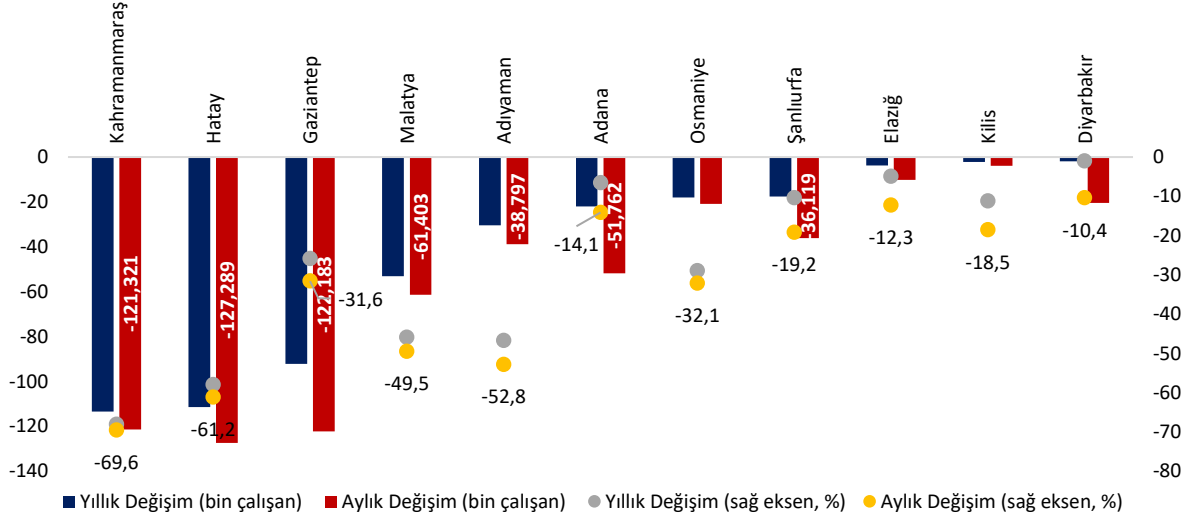
Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

Ocak 2023'e ait sigortalı çalışan istatistikleri deprem bölgesindeki iş gücü kaybına yönelik önemli bilgiler içermektedir. SGK, sigortalı çalışanlara ait Ocak 2023 verilerini 31 Mart 2023 tarihinde açıklamıştır. İlgili istatistikler 26 Şubat 2023 tarihine kadar beyan edilen bildirimlere dayanmakla beraber, deprem bölgesindeki iller için mücbir sebep hali ilan edilmiş, 6 Şubat ile 30 Nisan arasında verilmesi gereken her türlü bilgi, belge ve beyannameler 26 Mayıs 2023 tarihine kadar ertelenmiştir. Erteleme tarihinin bitimi sonrası haziran ayı sonunda yayınlanacak nisan verilerinin daha kesin bilgiler içereceği dikkate alınmakla birlikte, ocak ayına ait sigortalı çalışan istatistiklerinin deprem bölgesindeki yıkım, hasar ve göç nedeniyle karşılaşılan mevcut iş gücü kaybına yönelik önemli bilgiler içerdiği düşünülmektedir (Şekil 5).

Ocak ayı itibarıyla deprem bölgesinde yer alan 11 ilin çalışan sayısındaki düşüşler yıllık 465 bin 695 (yüzde 26,8), aylık ise 614 bin 272 (yüzde 32,5) olmuştur. Aylık değişimler esas alındığında Kahramanmaraş 121 bin 321 (yüzde 69,6), Hatay ise 127 bin 289 (yüzde 61,2) çalışan kaybı ile istihdamı en fazla daralan ilk iki ildir. Onları 121 bin 183 ile Gaziantep (yüzde 31,6), 61 bin 403 ile Malatya (yüzde 49,5) ve 51 bin 762 ile Adana (yüzde 14,1) izlemektedir.

Diğer illerdeki aylık düşüşler; Adıyaman'da 38 bin 767 (yüzde 52,8), Şanlıurfa'da 36 bin 119 (yüzde 19,2) olup Osmaniye, Kilis, Elazığ ve Diyarbakır'da 21 bin ve altındadır (Şekil 5).

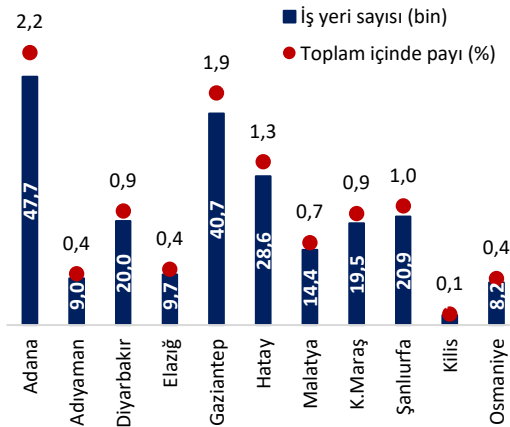
Şekil 5. Deprem bölgesi illerinde sigortalı ücretli çalışanlar (Ocak 2022-Ocak 2023)

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

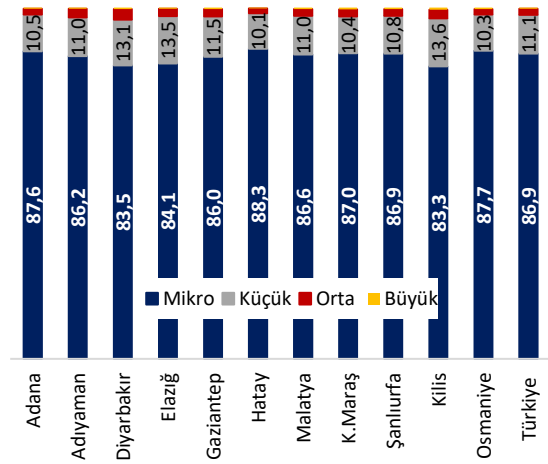
Deprem bölgesinde kayıtlı iş yeri sayısı 220 bin 588'dir ve toplam içindeki payı yüzde 10'dur. 2022 yılı sonu itibarıyla SGK verileri incelendiğinde, afet bölgesi ilan edilen 11 ildeki iş yerlerinin yarıdan fazlasının Adana, Gaziantep ve Hatay'da kayıtlı olduğu ve toplamda da 220 bin 558 ile Türkiye genelinin yüzde 10'unu oluşturduğu görülmektedir. Ölçeklerine göre dağılımlar incelendiğinde ülke geneline paralel olarak bölgedeki işletmelerin yüzde 86,6'sını 10'dan az çalışanı bulunan mikro ölçekli işletmeler oluşturmaktadır. 10-49 arasında çalışanı bulunan küçük işletmelerin payı yüzde 11,1, 50-249 arası çalışan istihdam edenlerin payı yüzde 2 ve 250'den fazla çalışanlı büyük işletmelerin payı ise sadece 0,4'tür (Şekil 6).

Şekil 6. Deprem bölgesi illerinde iş yerleri (2022) İş yeri sayısı ve payları

Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

Ölçeklerine göre iş yeri payları (%)

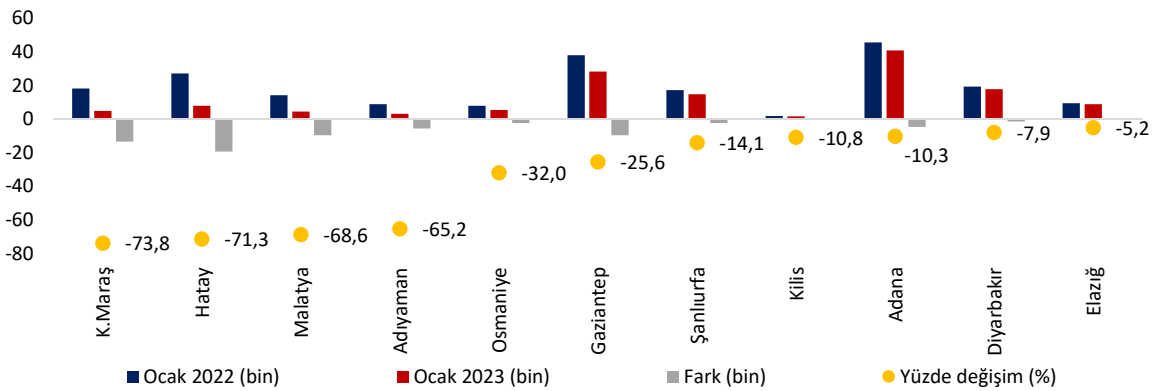

Deprem sonrasında 11 ilde kayıtlı iş yeri sayısı 69 bin 545 gerilemiştir; Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman ve Malatya'da iş yeri sayılarındaki düşüşler yüzde 65 ve üzerindedir. Bu illeri Osmaniye ve Gaziantep izlemektedir ve kayıtlı iş yeri sayılarında sırasıyla yüzde 32 ve yüzde 25,6 düzeyinde düşüşler gözlenmiştir. Kahramanmaraş'ta 13 bin 421, Hatay'da ise 19 bin 302 işletmeye ait bildirim yapılmamıştır. Malatya ve Gaziantep'te ise düşüşler 10 bine yakın, Adıyaman'da 5 bin 677, Adana'da ise 4 bin 675'tir. Diyarbakır ve Elazığ'da ise iş yeri sayılarındaki düşüşler yüzde 10'un altındadır (Şekil 7).

Fotoğraf: Hatay/Antakya, Mert Demir, TEPAV (24 Mart 2023)

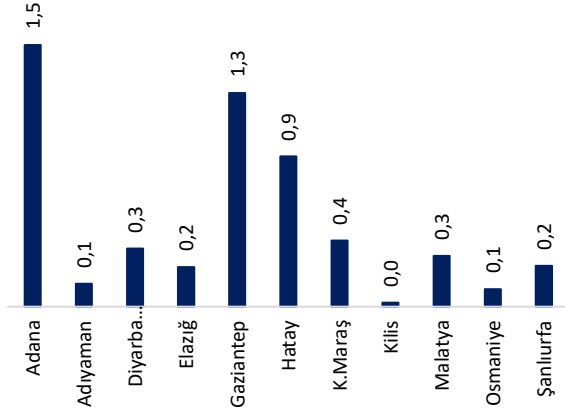
Şekil 7. Deprem bölgesi illerinde iş yeri sayıları (Ocak 2022-Ocak 2023)

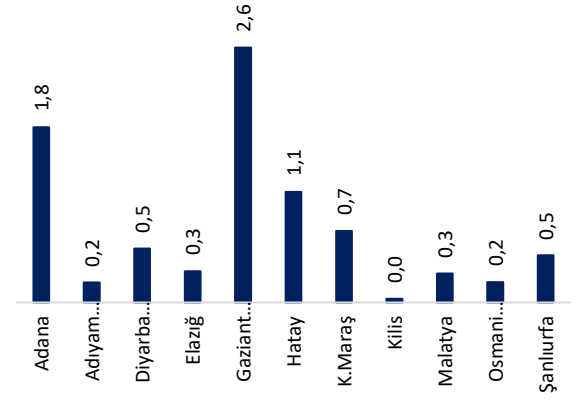
Kaynak: SGK, TEPAV hesaplamaları

Deprem bölgesi illerinin kredi kullanımları, mevduat sahipliğinin üzerinde bir ağırlığa sahiptir. Afet bölgesi ilan edilen 11 ilin mevduat sahipliği ve kredi kullanımlarının Türkiye toplamı içindeki payları incelendiğinde, bu illerin toplamda bankacılık sektöründeki mevduatların yüzde 5,5'ine sahip olduğu, kredi kullanımlarının ise bankacılık sektörü toplamının yüzde 8,2'sini oluşturduğu görülmektedir. Bölgedeki mevduatların ve kredi kullanımlarının 2/3'ü Adana, Gaziantep ve Hatay'dadır (Şekil 8).

Şekil 8. Deprem bölgesi illerinde kredi ve mevduat oranları (2021, %)
Mevduat

Kredi

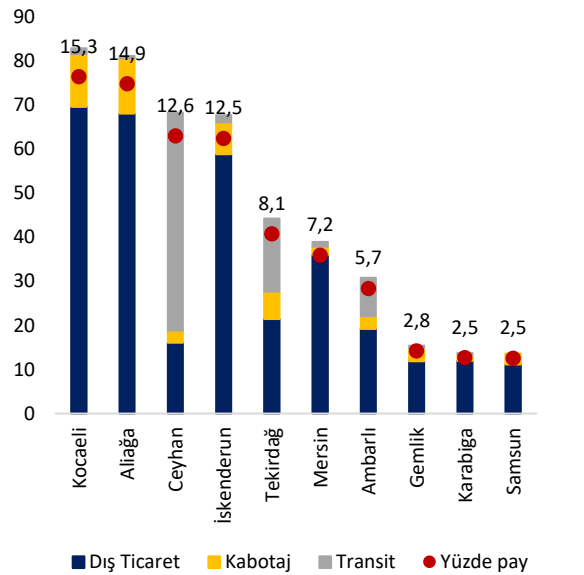

Kaynak: TBB, TEPAV hesaplamaları

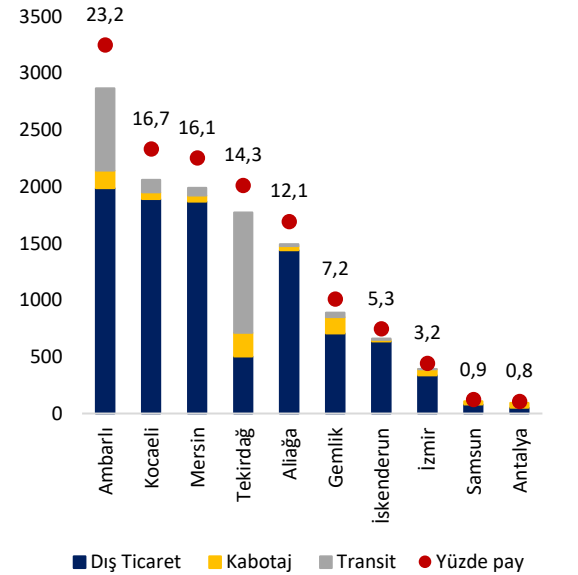
Kutu 1. İskenderun Limanı

İskenderun Limanı, yük elleçlemede Türkiye'nin 4. büyük limanıdır. Doğal liman özelliğine sahip İskenderun Limanı; Akdeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin ithalat ve ihracat kapısı işlevini görmektedir. Mersin'den Şırnak'a, Malatya'dan Kilis'e kadar geniş bir bölgenin ihracatçıları için önemli ve avantajlı bir liman haline gelmiştir. Ayrıca, Orta Doğu'nun transit ticareti için büyük önem taşımaktadır. 2022 yılı Denizcilik Genel Müdürlüğü istatistiklerine göre, 70 milyon tona ulaşan yıllık yük elleçleme hacmi ve yüzde 12,5'lik payı ile Türkiye'nin 4. büyük limanı olma özelliğini taşımaktadır. Konteyner elleçlemede de hemen hepsi dış ticarete taşınan konteynerler olmak üzere yüzde 5,3'lük bir paya sahiptir ve 7. sırada yer almaktadır (Kutu 1. Şekil 1).

Kutu 1. Şekil 1. En fazla yük ve konteyner elleçlemesi yapılan ilk 10 liman başkanlığı (2022)
Yük (milyon ton, %)

Konteyner (TEU, %)

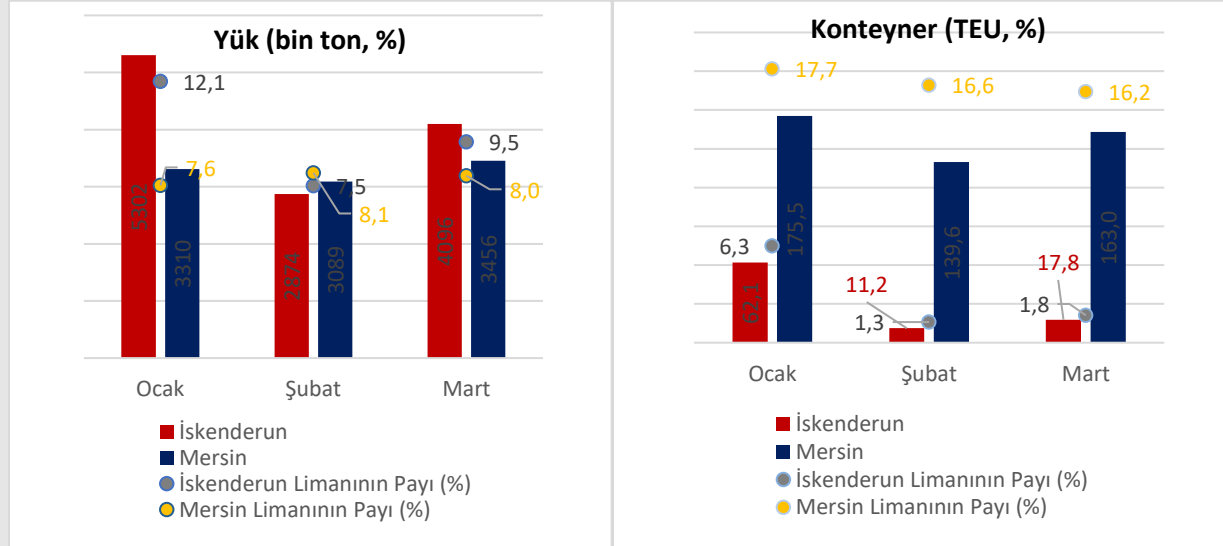
Kaynak: Denizcilik Genel Müdürlüğü-Deniz Ticaretini Geliştirme Daire Başkanlığı, TEPAV hesaplamaları

Deprem sonrasında İskenderun Limanı rıhtımının kıyı tesislerinde yer yer çökmeler olmuş, konteynerlerin devrilmesi sonucu yangın çıkmış ve 4 gün süren müdahaleyle kontrol altına alınmıştır. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Denizcilik Genel Müdürlüğü, 10 Şubat 2023 tarihi itibarıyla İskenderun Limanı'ndaki yangının söndürüldüğünü belirterek alandaki binden fazla konteynerin tek tek ayrıştırma çalışmalarının devam ettiğini ve denizcilik faaliyetlerinin başladığını duyurmuştur.⁶ Diğer taraftan, limanın işletme kuruluşu Limak Holding tarafından yapılan açıklamaya göre, LimakPort'un dolu sahasındaki yaklaşık 5 bin 400 adet konteynerden yaklaşık 3 bin 670 adedinin yanmamış halde kurtarıldığı, yaklaşık bin 730 konteynerin ise içerisindeki yüklerle birlikte tamamen yandığı bildirilmiştir. Boş konteynerlerin çıkarılması işlemine 15 Şubat 2023 tarihinde başlanmasına karşın, devrilen konteynerlerin hasar durumlarının tespiti ancak 20 Mart 2023 tarihinde tamamlanmış ve bu nedenle dolu konteynerlerin teslimi gecikmiştir.⁷

Şubat ayında İskenderun Limanı yük elleçleme hacmi yüzde 45,8, konteyner elleçleme hacmi ise yüzde 81,9 oranında düşmüştür. İskenderun Körfezi'ndeki diğer limanlar büyük ölçüde konteyner ve kargo yüklerinin boşaltılmasına destek vermektedir. LimakPort'un deprem ve yangın nedeniyle faaliyetlerine ara vermesine paralel olarak bekleyen gemiler Mersin Limanı'na yönlendirilmiştir. Söz konusu yönlendirme sonrası her iki limanın yük ve konteyner elleçleme hacimleri incelendiğinde İskenderun Limanı'nın yük elleçleme hacminin Şubat ayında yüzde 45,8 oranında düşerek 2,9 milyon tona gerilediği, Mart ayında ise söz konusu düşüşün kısmen telafi edildiği görülmektedir. Mersin Limanı yük elleçleme hacmi ise Mart ayında bir önceki aya göre yüzde 11,8 oranında artmıştır. İskenderun Limanı'ndaki konteyner elleçleme hacmindeki düşüşler daha yüksektir; ocak ayında 62,1 TEU olan hacim, şubat ayında 11,2 TEU'ye gerilemiş (yüzde 81,9), mart ayında da 17,8 TEU'ye yükselmiştir. Mersin Limanı'ndaki aylık konteyner hacmindeki artış ise yüzde 16,8'dir. Diğer taraftan, saha çalışması kapsamında yapılan görüşmelerde Mersin Limanında yoğunluktan dolayı işlem sürelerinde de önemli uzamalar olduğu bildirilmiştir (Şekil 10).

Kutu 1. Şekil 2. İskenderun ve Mersin limanlarının yük ve konteyner elleçleme hacimleri (Ocak-Mart 2023)

Kaynak: Denizcilik Genel Müdürlüğü Deniz Ticaretini Geliştirme Daire Başkanlığı, TEPAV hesaplamaları

⁶ 10 Şubat 2023 tarihli Anadolu Ajansı haberi: "İskenderun Limanı'ndaki yangın söndürüldü, denizcilik faaliyetleri başladı." <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/iskenderun-limanindaki-yanigin-sonduruldu-denizcilik-faaliyetleri-basladi/2814304>

⁷ 3 Nisan 2023 tarihli LimakPort duyurusu: "Deprem kelaketi sebebiyle hasar gören / yanan konteynerler hakkında" <https://www.limakports.com.tr/files/2023/04/depremde-hasar-goren-yanan-konteynerler-hk-.pdf>

III. Hasar Yönetimi ve Öncelikli Destek Alanlarının Belirlenmesine Yönelik Saha Çalışması

Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler ve Kapsamı

Deprem yıkımının en ağır hissedildiği beş il ve bağlı ilçelerinde faaliyet gösteren işletmelerle görüşmeler yapılmıştır. 21-25 Mart 2023 tarihleri arasında, TOBB ve TEPAV uzmanlarının katılımı ve ilgili ilde görevli akademik danışman ve ekibinin de katkılarıyla depremin en fazla hasar ve yıkıma yol açtığı il ve ilçelerinde saha çalışması yürütülmüştür (Ek). Bu il ve ilçeler; Adıyaman'ın Merkez, Gaziantep'in Nizip, İslahiye, Nurdağı ve Şehitkamil, Hatay'ın Antakya, İskenderun, Reyhanlı, Dört Yol, Erzin, Kırıkhan, Samandağ, Arsuz ve Payas, Malatya'nın Battalgazi, Yeşilyurt ve Akçadağ, Kahramanmaraş'ın da Onikişubat, Dulkadiroğlu, Pazarcık, Elbistan ve Afşin'dir (Tablo 2).

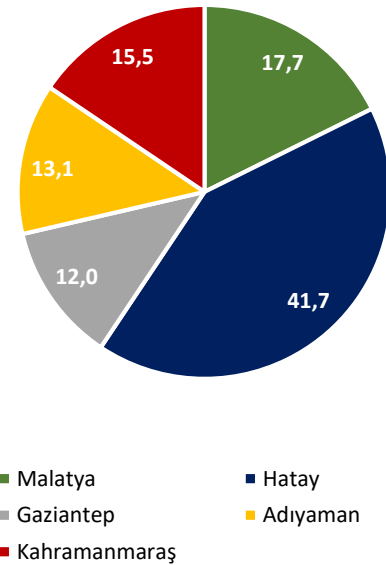
Çalışma kapsamında toplam 22 ilçede 283 işletme sahibi ile her biri yaklaşık yarım saat süren yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Erişim kolaylığı açısından görüşmeler, ilgili il ya da ilçedeki Oda ve Borsaya bağlı üyeler arasından katkı vermeye müsait yetkilisi bulunan şirketlerle yapılmıştır. Görüşmelerin yaklaşık yüzde 40'ı, etkilenen ilçelerinin fazla sayıda olması nedeniyle Hatay'da yapılmış, diğer illerdeki görüşme sayıları da 34-50 aralığında değişmiştir. Gönüllülük esasında ve yarı yapılandırılmış formatta yapılan görüşmelerin ana başlıklarını; işletmelerin deprem nedeniyle maruz kaldıkları hasarın boyutu ve nedenleri, tekrar faaliyetlerine başlayabilmeleri için gerekli koşullar ve zamanlama, destek ve önlem alanları ile öncelik sıralamaları oluşturmuştur. İşletme sahiplerinin yanı sıra, ilgili il ve ilçelerin Oda ve Borsa yöneticileri ile de irtibat kurulmuş ve görüşleri alınmıştır (Tablo 2, Şekil 10).

İl ve ilçelerde yapılan görüşmeler (sayı ve %)

Tablo 2. İl ve ilçe dağılımı (sayı)

İl	İlçe	Görüşme sayısı	TOPLAM
Adıyaman	Merkez	37	37
	Gaziantep	20	34
Hatay	İslahiye	7	
	Nurdağı	1	
	Şehitkamil	6	
	Antakya	28	118
	İskenderun	44	
	Reyhanlı	19	
	Dört Yol	6	
	Erzin	5	
	Kırıkhan	4	
	Samandağ	3	
	Arsuz	6	
Malatya	Payas	3	
	Battalgazi	24	50
	Yeşilyurt	24	
Kahramanmaraş	Akçadağ	2	
	Onikişubat	20	44
	Dulkadiroğlu	4	
	Pazarcık	1	
	Elbistan	15	
TOPLAM	Afşin	4	283

Şekil 10. İl dağılımı (%)

Görüşme yapılan işletmelerin yüzde 54'ü ticaret ve hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Çalışmaya katılım sağlayan firmaların faaliyet alanları değerlendirildiğinde yüzde 31 pay ile en fazla toptan ve perakende sektörü firmasının içerildiği, bu sektörü yüzde 23 ile hizmet sektörünün izlediği görülmektedir. İmalat sektörünün yüzde 19, tarım ve gıdanın yüzde 14 ve inşaat sektörünün yüzde 12 payı bulunmakta en düşük temsiliyet ise yüzde 1 ile madencilik sektöründe bulunmaktadır. Diğer taraftan, sektörel dağılımların iller arasında önemli farklılıklar gösterdiği dikkat çekmektedir. Örneğin; Malatya'da görüşmelerin yüzde 40'ı toptan ve perakende ticaret sektöründe faaliyet gösteren işletme sahipleri ile yapılmışken bu oran Gaziantep'te imalat sektöründe, Adıyaman'da ise hizmet sektöründe gerçekleşmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Görüşme yapılan işletmelerin sektörel dağılımı (sayı ve %)

İl / Sektör	Tarım ve Gıda	İmalat	İnşaat	Toptan ve Perakende Ticaret	Hizmet	Madencilik	TOPLAM
Malatya	6	5	9	20	9	1	50
Hatay	13	25	10	40	28	2	118
Gaziantep	5	13	4	7	4	1	34
Adıyaman	8	3	3	8	15	0	37
Kahramanmaraş	7	9	7	12	9	0	44
TOPLAM	39	55	33	87	65	4	283
% pay	14	19	12	31	23	1	

Kaynak: TEPAV

Görüşme Sonuçları: Ortak Sorunlar

Tarım sektöründe işletmeler yüzde 75'in üzerinde bir kapasite ile faaliyetlerini sürdürürken ticaret ve hizmet sektörlerinde bu oranlar 1/3 – 1/4 aralığına gerilemektedir. En düşük kapasite oranları Adıyaman ve Hatay'daki işletmeler tarafından bildirilmiştir. Tarım sektöründe 1-1,5 ay içinde faaliyete başlama öngörüldürken bu süreler imalat ve hizmette 3-4 ayı bulmakta, ticaret ve inşaatta da 6 ayı aşmaktadır. Görüşme yapılan işletmelerin büyük bölümünde iş yerleri çeşitli derecelerde hasar görmüş ya da tamamen yıkılmış, iş makineleri ve ticari araçları zarar görmüş veya göçük altında kalmış, depoları yıkılmış ya da hasar almış ve stokları zayii olmuştur. Orta ve ağır hasar alan veya yıkılan yapılar için hasar tespitleri yapılmış ancak, o yapılarda faaliyetlerini sürdüren işletmelere yeni yer tahsis edilememiştir. Yüz yüze görüşmelerde kapasite oranlarına ve işe başlama tahminlerine yönelik yanıtlara bakıldığında;

- Tarım ve gıda sektöründeki işletmelerin Hatay dışında yüzde 75 ve üzerinde faal oldukları görülmektedir. İşe başlama konusunda da Gaziantep'te 1 ay, Adıyaman'da da 3 ay olmak üzere bir aralık verilmiştir.
- En düşük kapasite oranları toptan ve perakende ticaret (yüzde 27) ve hizmet (yüzde 35) sektörlerinde bildirilmiş olup iller arasında farklılıklar bulunmaktadır: Hatay'da toptan ve perakende ticaret sektöründe işletmeler yaklaşık 2/3'lük kapasite bildirmiş ve 6 aya yakın bir sürede normal koşullarda işlerine tekrar başlayabileceklerini bildirmişlerdir. Adıyaman ve Kahramanmaraş'ta sadece faaliyetine ara verilen işletmelerle görüşülmüş olup işe başlama tahminleri 4,5 ay ile 8 ay arasında değişmektedir. Malatya ve Gaziantep'te de kapasite oranı 1/3 gibi görünmekte, işe başlama beklentileri 6 ila 9 ay arasındadır.
- Hizmet sektöründe Adıyaman ve Hatay'da düşük kapasite oranları bildirilmekte olup diğer illerde bu oran yüzde 55 ve altındadır. İşe başlama beklentileri ise en iyimser Hatay'da bildirilmiştir ve 2 aydır. Gaziantep işletmelerinin beklentisi ise 8 aya kadar çıkmaktadır.

- İmalat sektöründe ise Hatay ve Adıyaman dışında faaliyetlerin önemli oranda sürdüğü, hatta Malatya ve Kahramanmaraş'ta yüzde 80'in üzerinde kapasite yanıtı alındığı görülmektedir. Faaliyetine ara verenler 1 ay Malatya'da, 4 ay da Adıyaman ve Kahramanmaraş'ta olmak üzere işe başlamaları için bir tarih aralığı tanımlamıştır.
- İnşaat sektöründe kapasite oranı Kahramanmaraş dışında yüzde 50 ve altındadır. İşe başlama tahminleri ise daha kötümser olup Gaziantep'te 1 yıla kadar çıkmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4. Görüşme yapılan işletmelerin kapasite durumları ve işe başlama tahminleri (% ve gün)

İl / Sektör	Tarım ve Gıda		İmalat		İnşaat		Toptan ve Perakende Ticaret		Hizmet	
	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)
Malatya	*	*	89	30	30	195	35	117	44	78
Hatay	40	60	14	60	50	90	64	170	11	60
Gaziantep	88	30	67	60	50	365	33	273	40	242
Adıyaman	75	90	0	128	14	217	0	243	27	132
Kahramanmaraş	100	0	86	120	71	135	0	135	55	162
TOPLAM	76	45	51	79	43	200	27	187	35	134

Kaynak: TEPAV

* 1 işletme yanıt vermiştir, bu yüzden ortalamaya alınmamaktadır.

Bölgede halkın vefat etmesi, diğer illere göç etmesi veya düşük motivasyonlu olmaları nedeniyle yüzde 50'nin üzerinde iş gücü kaybı yaşanmış ve kapasite düşüşleri derinleşmiştir. En fazla iş gücü kaybı Hatay'dadır ve yüzde 70'e yaklaşmıştır. Görüşme yapılan işletmelerin iş gücü kayıplarına verdikleri yanıtlar incelendiğinde imalat, inşaat ve toptan-perakende ticaret sektörlerinde iş gücü kayıplarının yüzde 60'a yaklaştığı, bu sektörlerde en fazla kayıpların Hatay'da bildirildiği, Hatay'ı Malatya'nın takip ettiği gözlenmektedir. Diğer taraftan, hizmet ve tarım sektörlerinde çalışan sayılarının yüzde 50 civarı azaldığı, en yüksek düşüşlerin tarım sektöründe Hatay'da, hizmet sektöründe ise Malatya'da bildirildiği gözlenmektedir. Tarım sektöründeki düşük kapasiteler daha çok iş gücü eksikliği ile gerekçelendirilmekle birlikte, tarım ürününü işleyen işletmelerin zarar görmesinin de sektörü olumsuz etkileyeceği, hasat döneminin yaklaşması nedeniyle bunun acil önlem alınması gereken bir konu olduğu değerlendirilmektedir (Tablo 5, Kutu 2).

Tablo 5. Görüşme yapılan işletmelerin iş gücü kayıpları (%)

İl / Sektör	Tarım ve Gıda		İmalat		İnşaat		Toptan ve Perakende Ticaret		Hizmet		TOPLAM
	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	Kapasite oranı (%)	İşe başlama tahmini (gün)	
Malatya	30	*	*	79	57	46	53				
Hatay	73	78	*	*	56	*	69				
Gaziantep	*	*	*	*	*	70	-				
Adıyaman	53	47	55	55	*	24	45				
Kahramanmaraş	45	55	39	52	42	47					
TOPLAM	50	60	58	58	55	46	53				

Kaynak: TEPAV

* 1 işletme yanıt vermiştir, bu yüzden ortalamaya alınmamaktadır.

Kutu 2. Hatay'da Çırçır İşletmelerinin Acil Çağrısı

Hatay, Türkiye pamuk üretiminde 3. sıradadır ve üretimin tamamı şehirdeki çırçır tesislerinde işlenmektedir. Hatay'da üretimi yapılan pamuğu çığitinden arındırarak preslemek suretiyle işleyen, Hatay Valiliği tarafından Sanayi Sicil belgesi verilmiş 66 adet çırçır ve prese tesisi bulunmaktadır. Şehirde üretilen pamuğun hepsi bu tesislerde işlenmekte ve yurt içi iplik piyasasına satılmakta veya ihraç edilmektedir.

Reyhanlı'daki 11 çırçır işletmesinden 2'si, Kırıkhan'daki 25 işletmeden 1'i deprem sonrasında hasar görmemiş, Antakya'da yer alan yüksek kapasiteli 12 çırçır işletmesinin tamamı ise depremde yıkılmış ve iş makinaları enkazın altında kalmıştır. Enkazın kaldırılmasında yaşanan gecikme ve işletme sahipleri tarafından müdahale edilememesi sektördeki en büyük sorun olarak gösterilmektedir. Makinalar, ağır demir olmaları nedeniyle hasarına bakılmaksızın hurda olarak değerlendirilmektedir. Onarma ihtimalinin yüksek olduğu iş makinalarının enkazla birlikte yok olması zaman ve maddi kayba yol açacaktır.

Eylül ayı hasat döneminde pamuk işleme faaliyetine başlanamaması, sektörün tamamen kaybolmasına neden olacaktır. Çırçır sektörü özelinde pamuk hasadına yetişilememesi durumunda, pamuk üretiminin gerilemesi ve üretilen pamuğun bölge dışına çıkması söz konusudur. Hâlihazırda mısır ekimine geçtiğini belirten üreticiler olmuştur. Bu nedenle enkazın kaldırılması ve makinaların onarılma sürecinde hız kazanılması elzem görünmektedir. İşletmeciler, gerekli izinlerin verilmesi halinde kendi imkânları dâhilinde harekete geçebileceklerini, kapalı alana ihtiyaç duymadan faaliyetlerini sürdürebileceklerini belirtmişlerdir.

Bölgede en büyük ve öncelikli sorun barınma problemidir ve iş gücü kaybının temel nedenini oluşturmaktadır. Deprem sonrasında bölge halkının büyük bölümü Antalya, Mersin gibi çevre illere, Ege Bölgesi'nde Denizli, Muğla, Aydın'a ya da Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlere göç etmiştir. Hâlihazırda deprem bölgesinde yaşamaya devam eden ailelerin büyük oranda çadırlarda barınıyor olması ve konteynerlerin yaygınlaşmaması, sağlıklı ve güvenli yaşam ortamlarının sağlanamaması nedeniyle bölge dışına göç devam etmekte, geri dönmek isteyen vatandaşlar ise barınma sorunuyla karşılaşacakları için geri dönememektedir. Ayrıca, pek çok personelin, yaşadıkları ağır travma nedeniyle psikolojik olarak işe dönüş için hazır olmadıkları belirtilmektedir. Özellikle nitelikli çalışanların diğer şehirlere kalıcı olarak taşındığı düşünülmekte bu nedenle örneğin, makina ve elektrik teknikeri ya da kaynak ustası gibi üretim sürecinde yer alan teknik personelin bölgede bulunmadığı ifade edilmektedir. Benzer eğilimin beyaz yakalı çalışanlar için de geçerli olduğu değerlendirilmektedir.

Fotoğraf: Malatya, Boran NOĞAY, TEPAV (23 Mart 2023)

Altyapı sorunları devam etmektedir, özellikle tarım ve hayvancılık sektöründeki sıkıntılar kritik düzeye ulaşmıştır. Depremin hemen ertesinde tüm bölge genelinde yoğun olarak yaşanan elektrik, doğalgaz, temiz su ve internete erişimdeki aksaklıklar zaman içinde giderilmekle birlikte, henüz tam ve yaygın olarak çözülememiş, özellikle köylerde sorun tarım ve hayvancılık sektörünü tehdit eder boyuta ulaşmıştır. İşletmelerle yapılan görüşmelerde Gaziantep ve Kahramanmaraş'ta altyapı sorunlarının büyük ölçüde giderildiği, Malatya'da temiz suya ulaşımın hala büyük problem olduğu, şehir suyunun bulanık ve çamurlu aktığı, Hatay'da tüm altyapı hizmetlerinin düzenli olarak sağlanamadığı, internetin yavaş ve sorunlu olduğu belirtilmektedir. Adıyaman'da da benzer sıkıntılar dile getirilmekle birlikte, özellikle köylerdeki sıkıntının büyük olduğu, hayvanların günlük su tüketimlerinin ve ısınma ihtiyaçlarının sağlıklı olarak karşılanamadığı, bu kesintilerin devamı halinde sektörün yok olacağı belirtilmektedir (Kutu 3).

Fotoğraf: Hatay/Antakya, Mert Demir, TEPAV (24 Mart 2023)

Kutu 3. Deprem Sonrası Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Yaşanan Temel Sorunlar

Depremde yıkım nedeniyle tarım ve hayvancılık sektörü ciddi zararlar görmüştür. Sektördeki görüşme yapılan işletmelerden Adıyaman, Hatay ve Kahramanmaraş'ta faaliyet gösterenler ağırlıkta olmak üzere dile getirilen sorunlar; vefat ve diğer illere göç nedeniyle iş gücü kaybının çok yüksek düzeyde olduğu, kalan işçilerin de düşük moral ve motivasyonları nedeniyle işe başlayamadığı, ürünlerinin, yem stoklarının ve iş makinelerinin göçük altında kaldığı, depolarının ve iş yerlerinin çöktüğü, hayvanlarının telef olduğu şeklinde sıralanmaktadır.

Altyapı ve lojistik problemleri hala sürmektedir. Temiz suya erişimde henüz sorunlar yaşanmakta, elektrik ve doğalgaz hizmetleri düzenli sağlanamamaktadır. Bu nedenle hayvanların bakımı önemli oranda aksamaktadır. Diğer taraftan, havanın soğuk olması, dolu ve yoğun yağışların olması da tarımsal alanları olumsuz etkilemiştir (örneğin, İskenderun'da muz bahçeleri büyük zarar görmüştür). Karayollarındaki hasar nedeniyle lojistik aksaklıklar çözülememiş ve tedarik ile dağıtımda sorunlar kalıcı hale gelmiştir. Bazı işletmeler müşterilerini kaybetmiş, bölgede coğrafi işaretli ürün üreten işletmelerin zarar görmesi nedeniyle "merdiven altı" işletmeler türemiştir.

Fotoğraf: Hatay/Antakya, Mert Demir, TEPAV (24 Mart 2023)

Gübre tedariki başta olmak üzere hammadde temininde sorunlar yaşanmaktadır ve hasat sezonu yaklaşmaktadır. Hammadde üreten işletmelerinin hasarlı olmaları ve çalışan sorunu yaşamaları, diğer taraftan İskenderun Limanı'nın kapalı olması nedeniyle ithalatın kısıtlanması, gübre ve zirai araçların teminini sıkıntıya sokmuştur. Mevcut durumda başta gübre tedarikinde olmak üzere bölgede fahiş fiyatlar oluşmuş ve vadeli alımlar durmuştur. Hasat sezonu başlamadan sorunlar çözülmezse ürünlerin tarlada kalması söz konusu olacaktır.

Deprem nedeniyle işletmelerin stokları zarar görmüş ve yeni depo ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Deprem sonrasında imalat, ticaret ya da tarım sektöründeki işletmelerin stoklarındaki ürünler depolarının yıkılması nedeniyle enkaz altında kalmış veya hasarlanmıştır. Ürünlerinin yağmalandığını belirten de çok sayıda firma sahibi bulunmaktadır. Tarım ve hayvancılık sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için (süt üreticileri gibi) acil ve özellikle koruma alanları gereksinimi bildirilmiştir. İmalatçı bazı işletmeler kendi imkânlarıyla depolarını tamir ettirirken diğerleri de acil yeni depo ihtiyaçlarını dile getirmiştir. Depo ihtiyacı olmayanların bir kısmı ise şu anda faaliyetinin tamamen durmasını neden olarak göstermiştir.

Tedarik zinciri kırılmış olup ürün temini zorlaşmıştır. Görüşme yapılan imalatçı ve perakendeci işletmeler başta olmak üzere firmaların büyük çoğunluğu ekseriyetle ürün tedariklerini bölgeden karşılamaktadır ve bu nedenle deprem sonrasında önemli aksaklıklar yaşanmaktadır. Örneğin, Kahramanmaraş'ta toptancılar sitesinde 170 işletmenin 165'inin artık kapandığı belirtilmiştir. Tarım sektöründe özellikle gübre temininde sıkıntıların yaşandığı, hasat döneminin kaçırılmadan bu sorunun aşılmasının çok elzem olduğu belirtilmiştir. Diğer taraftan, hammadde ve ara malı alımlarını bölge dışından sağlayan ve bu nedenle kaynak sıkıntısı olmayan bazı şirketler de kendi faaliyetlerindeki aksaklıklar ya da depolama sorunu nedeniyle tedarik taleplerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bazı perakendecilerin ise tedarikte ya da iş yerinde hiçbir sorun olmasa bile hizmet verecek müşterisi olmadığı için yeni ürün talepleri bulunmamaktadır. Ayrıca, tedarikçi şirketlerin alacak kaygısı nedeniyle deprem bölgesine hizmet vermekten kaçındığı, deprem fırsatçılığı yapılarak yeni ürünleri fahiş fiyatlarla sattığı ve vadeli değil, peşin ödeme talep ettiği sıklıkla dile getirilen şikâyetlerdir. Deprem sonrasında üreticiler ile bölgedeki tedarikçilerin birleştirilmesini amaçlayan girişimlerin de geliştirilemediği, daha etkin adımların atılması gerektiği vurgulanmıştır.

İskenderun Limanı'nın kapalı kalması ve karayollarının hasarlı olması önemli lojistik engeller oluşturmaktadır. Yük elleçleme hacmine göre Türkiye'nin dördüncü büyük limanı olan İskenderun Limanı'nda hasar onarım çalışmalarının hala sürmesi ve LimakPort'un henüz açılmaması nedeniyle deniz taşımacılığı ile yapılan sevkiyatta ciddi aksamalar olmaktadır. Bazı işletmeler ürünlerinin İskenderun Limanı'nda mahsur kaldığını belirtirken Mersin Limanı'ndan hizmet alan firmalar da yoğunluktan ve daha yüksek maliyetten yakınmaktadır (Kutu 1). Diğer taraftan, bazı karayollarının da ulaşımına kapalı olması ya da hasarlı olması kargo hizmetlerinin düzgün yürütülmesini engellemektedir. Dağınık bölgelerde çok az noktaya iletim yapılabildiği, kargo hizmetinin çoğunlukla aksadığı, genel bir lojistik sorun olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca, kapalı taşıma araçları başta olmak üzere nakliye aracı ve şoför temininde sorunlar yaşandığı, taşımacılık maliyetlerinin depremden sonra yüzde 100 arttığı verilen bilgiler arasındadır.

Bölgede ödemeler durmuş olup alacak-verecek işlemleri kilitlenmiştir. Tarihi gelmiş ve ödemeleri yapılmamış önemli miktarda çek bulunmakta olup işletme sahipleri konunun iki boyutuna dikkate çekmektedir: Bölgede çeklerin yazılmaması ya da ertelenmesi alacaklı işletmeleri zora sokmaktadır. Örneğin, ürününü bölge dışında satmış bir firma hizmetinin tahsilatını yapamamakta, bu nedenle alacak-verecek döngüsünü kuramamaktadır. Bu konuda suiistimallerin de yaşandığı bildirilmektedir. Faaliyetini sürdüren firmaların çek ödemelerinin devam ettirilmesi talepleri bulunmaktadır. Diğer taraftan, ödemeler konusunda muhatap dahi bulunamadığı, pek çok işletmenin faaliyetinin durduğu ya da çok düşük kapasitede çalıştığı ve banka hesaplarına bloke konulduğu göz önünde bulundurulduğunda, çek ertelemeleri zorunlu bir uygulama olarak gündeme gelmektedir. Bu süreçte, bankacılık sektöründen de yeterli destek alınamamıştır. Bazı kamu bankaları deprem öncesi çekilen kredilerin faiz yükünü kaldırırken ya da geri ödemeleri ertelerken özel bankalar bu desteği sağlamamış, hatta yeni krediler için şartları sıkılaştırmış, maliyetleri artırmış ve ilave teminatlar talep etmiştir. İşletmeler, banka borçları ve çekleri ertelense dahi personel maaşlarını ve sigortalarını ödediklerini, harcamalarının devam ettiğini belirtmekte verilen desteklerin çok kısa süreli ve kısıtlı olduğunu ifade etmektedir.

Bölgedeki işletmelerin 2/3'ünün sigortası bulunmamaktadır. Görüşme yapılan şirketlerden sigortalılık durumu hakkında bilgi verenler dikkate alındığında sigorta yaptırdığını bildiren bir kısım firmanın sadece DASK ya da araç kaskolarını bildirdikleri, poliçelerinin depremi ya da iş yerlerini ve ürünlerini kapsamadığı görülmektedir. İlgili yanıtlar araç kaskoları dâhil ayrıştırıldığında,

sigortalılık durumunun en yüksek yüzde 54 ile Gaziantep'te olduğu ve hemen her sektörde yüzde 40 ve üzerinde sigortalılık durumu beyan edildiği görülmüştür. Adıyaman ve Malatya en düşük sigortalılık bildiren şehirlerdir; Adıyaman'da toptan ve perakende ticaret, Malatya'da da inşaat sektöründeki tüm firmalar sigortalarının olmadığını ifade etmişlerdir. Her iki ilde de diğer sektörlerdeki sigortalılık oranı yüzde 30'un altındadır. Hatay'da ise inşaat sektörü işletmeleri dışında yüzde 35 ve üstünde sigortalılık oranı söz konusudur. Görüşmelerde sigorta yaptırmaktan kaçınanlar, prim bedellerinin yüksek, tazmin bedellerinin ise düşük olmasından dolayı sigorta yaptırmayı düşünmediklerini belirtmişlerdir. Bazı işletmelerin ise faaliyet alanları (kuyumculuk, yanıcı olmasından dolayı pamuk, açık alan işletmeler) sigorta kapsamında değildir (Tablo 6).

Fotoğraf: Hatay/Antakya, Mert Demir, TEPAV (24 Mart 2023)

Kayıtlı mal varlıklarını sigorta yaptırmış firmalardan deprem nedeniyle tazmin işlemlerinin tamamlandığı bilgisi edinilememiştir. Sigorta şirketlerinin de ofislerinin yıkılması nedeniyle hizmet veremedikleri, muhatap çalışan bulunamadığı bildirilirken hasarlı binalara girilememesi ya da artçı depremlerin devam etmesi nedeniyle hasar tespit çalışmalarının yapılamadığı da söylenmektedir. Bunun yanı sıra, sigorta firmalarının bilinçli bir şekilde süreci ağırdan alması, zorluk çıkarttıkları (8 bin kalemin ayrı fotoğraflanması gibi), çok sık dile getirilen problemlerdir. Ekspertiz incelemesi tamamlanmış durumlarda ise hala sürecin devam ettiği ya da tazmin bedellerinin hasarın yüzde 10'unu geçmediği ve tahsilatta büyük sıkıntılar çekildiği bildirilmektedir. Sigorta şirketlerin afet bölgesindeki 11 ilde yeni poliçe işlemi yapmadıkları, poliçelerin yenilenme sürecinde depremi kapsam dışında tuttukları ve abartılı prim talep ettikleri söylenmektedir. Sigorta işlemlerine ilişkin süreçlerin henüz hukuki boyuta ulaşmadığı gözlenmiştir.

Tablo 6. Görüşme yapılan işletmelerin sigortalılık oranları (%)

İl / Sektör	Tarım ve Gıda	İmalat	İnşaat	Toptan ve Perakende Ticaret	Hizmet	TOPLAM
Malatya	*	25	0	11	25	15
Hatay	70	38	0	50	36	39
Gaziantep	62	60	*	50	42	54
Adıyaman	0	25	30	0	29	17
Kahramanmaraş	40	71	57	25	33	45
TOPLAM	43	44	22	27	33	34

Kaynak: TEPAV

* 1 işletme yanıt vermiştir, bu yüzden ortalamaya alınmamaktadır.

Görüşme Sonuçları: Acil ve Temel İhtiyaçlar

Firmaların faaliyetlerine geri dönebilmeleri için il ve ilçelerde normal hayatın başlaması gereklidir. Sağlıklı ve güvenli barınma sorunu başta olmak üzere tüm adımlar ivedilikle atılmalıdır. Görüşme yapılan işletmeler tarafından, hasarlarının boyutuna ve faaliyet alanlarına göre, hafriyatın kaldırılıp iş makinelerinin çıkarılmasından (Kutu 1), bakım-onarım işlerinin hızla yapılması, konteyner iş yerleri ve depoların temin edilmesi; göç, vefat ya da psikolojik travma nedeniyle yaşanan iş gücü kaybının telafi edilmesine kadar bir dizi acil ihtiyaç belirtmiştir. Ayrıca, makina ve bilgisayar desteklerinin sağlanması gibi demirbaşlara ilişkin gereksinimler de en sık dile getirilen ihtiyaçlardandır. Diğer taraftan, altyapı sorunlarının çözülmesi, konteyner kentlerin sanayi bölgelerine yakın kurulması, şehirlerin okul ve çarşı benzeri sosyal öğelerinin bu plan dâhilinde yer alması, söz konusu planların yapılırken de muhakkak yöre halkının görüşlerinin alınması, kültürel yerleşim dokularının göz önünde bulundurulması kritik görülmektedir. Okulların açılması ve eğitim-öğretimin başlaması, bölgede normal hayatın başlama sürecinde önemli bir aşama olarak değerlendirilmekte ve ön koşulun barınma sorununun çözümü olduğu tekrar vurgulanmaktadır.

İşletmeler, şehirlerini terk etmeyeceklerini, hayatın normale dönmesine yönelik adımların atılması durumunda faaliyetlerine en kısa sürede başlayabileceklerini belirtmektedir. Sağlıklı ve güvenli bir şekilde barınma problemlerinin çözülmesi, göç etmiş bölge halkının geri dönmesi için temel koşulu oluşturmaktadır. Böylelikle, kaybedilen iş gücünün telafi edilmesiyle tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin hepsinde faaliyetler desteklenecek; öğretmen ve öğrencilerin geri dönmesiyle eğitim-öğretim hayatının başlaması gibi normal yaşama dair süreçler, şehirde yerel talebin oluşması ve ticaret döngüsünün ilerlemesini sağlayacaktır. İşletme sahipleri, söz konusu koşulların oluşması durumunda en kısa sürede faaliyetlerine başlayabileceklerini beyan etmektedirler. Örneğin, tekstil, kırtasiye gibi ürünlerin perakende satışını yapan işletmeciler veya market sahiplerinden 1 hafta içinde işlerine geri dönebileceğini ifade edenler bulunurken bu süreler imalat sektöründe 1-2 yıla kadar çıkabilmektedir.

Görüşme Sonuçları: Destek Alanları

Vergiye yönelik muafiyet ve istisnalar ile depremin mücbir sebep tanınarak borçların silinmesi, kamu sektöründen beklenen temel destekleri oluşturmaktadır. Bölge illerinin birinci teşvik bölgeleri altında tutularak (örneğin Kahramanmaraş'ın 6. Bölge, Adıyaman'ın 7. Bölgede yer alması gibi), depremin mücbir sebep tanınması ve gerekli vergi muafiyetlerinin ve

istisnalarının, sigorta prim desteklerinin ya da yatırım tahsisi önceliklerinin bu çerçevede sağlanması önerilmektedir. Söz konusu uygulamalarda da en ağır hasar gören Adıyaman, Hatay ve Kahramanmaraş illerinin farklılaştırılabileceği belirtilmektedir. Görüşme yapılan işletmelerin hemen hepsinin bölgenin SGK borçlarının silinmesi ya da ertelenmesi, gümrük vergisi muafiyetinin uzatılması, mazot alımlarında ÖTV, yeni araç alımlarında MTV istisnası tanınması, yeni iş makinası alımlarında vergi desteği sağlanması gibi vergiye yönelik talepleri bulunmaktadır. Benzer şekilde, belediyelerin de hizmet veremedikleri halde aidat topladıkları; emlak vergisi ve aidat ödemelerinin tercihen 2 yıl alınmaması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca, yine belediyelere yapılan su, elektrik ve doğalgaz ödemelerinin benzer sürelerde yapılmaması ya da indirimli tarifeler uygulanması gerektiği belirtilmektedir. İşletmeler, devletin sağladığı desteklerin sahaya yansımadağı ve koordinasyonun sağlanamadığı konusunda da hemfikirdirler.

İstihdamın sağlanmasına yönelik ise işvereni destekleyecek ve çalışanı bölgede tutacak adımlar kritik önemde görülmektedir. Bu çerçevede, asgari ücretin bölgede brüt değil, net tutar olarak ödenmesi şeklinde bölgeye özgü asgari ücret tanımlanması, Kısa Çalışma Ödeneği destek oranlarının artırılması ve “bir maaş işletmeden, bir maaş devletten” şeklinde yeni uygulamaların başlatılması, öneriler arasındadır. Bunun yanı sıra, bölge halkının karşılaştığı ruhsal travmaya karşı çocuk ve yetişkinler için ayrı ve düzenli olacak şekilde profesyonel psikolojik destek sağlanmasının önemi ayrıca vurgulanmıştır. Depremde işten çıkarma yaşağının kaldırılması gerektiği, göç etmiş personelin işten çıkarılma süreciyle ilgili bürokratik sürecin hızlı ilerlemesi ve kıdem tazminatı desteğinin sağlanması da önemli bulunmaktadır.

Küçük esnafı da kapsayan uygun koşullu finansman ihtiyacının acilen karşılanması gerekmektedir; KGF'ye erişim bir çözüm olarak öne çıkmaktadır. Çalışma kapsamında görüşülen tüm işletme sahipleri faizsiz ya da düşük sabit faizli, uzun vadeli, yüksek limitli ve 2 yıl gibi belli dönem ödemesiz “nefes kredisi” benzeri finansmanın acilen sağlanmasını talep etmektedirler. Bu çerçevede, KGF kredilerinin kendilerine de açılmasını, hatta bölgeye ayrıcalık tanınmasını, yüzde 20 teminat koşulunun esnetilmesi gibi kullanım şartlarının kolaylaştırılmasını ve limitlerin yükseltilmesini istemektedirler. KGF'de ihtiyaç tayininin doğru yapılmadığı, büyük şirketlerin erişimi olurken küçüklerin gözetilmediği özellikle vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, acil nakit ihtiyaçlarının karşılanmasını teminen uygun koşullarla nakdi kredilerin sağlanması, çek tahsilatı yapamayan firmalara bu tutarları karşılayacak şekilde özel krediler verilmesi, bireysel kredilerde bölge için limitlerin yükseltilmesi ya da eğitim kredisi gibi bölgedeki yaşamı kolaylaştıracak finansal paketler tanımlanması dile getirilen öneriler arasındadır.

Bölge ve bölge dışındaki iktisadi faaliyetin tedarikinde yerel üreticiler gözetilmelidir. Gerek bölge için yapılan desteklerin sağlanmasında, gerekse diğer şehirlerdeki iktisadi faaliyetlerde bölgedeki üreticilerden alımların teşvik edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, yerel ürünlerin zincir marketlerde satılması, kamu alımlarının bölgeden (hatta kendi şehirden) olmasının zorunlu hale getirilmesi, yörenin coğrafi işaretli ürünlerine özel ve pazarlamasını güçlendirecek yönetmelik-kanun çıkarılması önerilmektedir. TOBB'un mart ayında başlattığı “Tedarikçim Deprem Bölgesinden” projesi benzeri girişimlerin çeşitlendirilmesi ve ülke genelinde uygulanması önemli görülmektedir. İnşaat sektörü özelinde ise, imar planlarının hızla yapılması ve imar izinlerinin çıkarılarak bölgede başlatılacak inşaat faaliyetlerinde yerel şirketlerin öncelikli olarak yer alması, taşeronluktan kurtarılması gerekliliği ifade edilmiştir.

IV. Sonuç

Kahramanmaraş merkezli depremlerden en ağır etkilenen Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya ve Gaziantep'in ilçelerinde faaliyet gösteren işletmelerin hasarları ve maddi kayıpları büyük boyuttadır; yeni iş yeri, depo ve iş ekipmanlarının acilen karşılanması yanı sıra toplamda yüzde 50'yi aşan iş gücü kayıplarının da telafi edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, İskenderun Limanı dâhil altyapı ve lojistik hizmetlerinde aksaklıklar hala sürmekte olup tedarik temini, dağıtım ve pazarlama süreçlerinde önemli sorunlara yol açmaktadır. Bölgede sigortalılık oranı düşük olup sigortalı olan işletmelerde de tazmin işlemlerinde ilerleme kaydedilememektedir. Çek tahsilatlarının ve ödemelerin kilitlendiği görülmekte, uygun finansman koşulları sağlanamamaktadır.

İş gücü kayıplarının telafi edilerek üretimlerin başlaması ve ticaret döngüsünün ilerlemesi için bölge halkının geriye dönmesi, şehir ve ilçelerde normal hayatın başlaması gerekmektedir. Bu nedenle, sağlıklı ve güvenli barınma sorunu birinci öncelikli olarak çözülmelidir. Bu çerçevede, altyapı sorunlarının aşılması konteyner kentlerin sanayi bölgelerine yakın kurulması, şehirlerin okul ve çarşı benzeri sosyal öğelerinin bu plan dâhilinde yer alması, söz konusu planların yapılırken de muhakkak yöre halkının görüşlerinin alınması, kültürel yerleşim dokularının göz önünde bulundurulması kritik görülmektedir.

Kamu tarafından açıklanan teşvik ve destek girişimlerinin koordinasyon eksikliği nedeniyle henüz sahaya yansımadağı değerlendirilmektedir. Bölgede daha etkin bir çalışmanın yürütülmesi; bu çerçevede, ivedilikle bölge envanterinin çıkarılması, detaylı hasar ve ihtiyaç tespiti yapılması, ilçeler bazında teşvik bölgesi tanımlamalarının yapılması ve bölgeye özgü destek-teşvik programlarının belirlenmesi ve KGF gibi finansman paketlerinden faydalanılmasının sağlanması gerekmektedir. Söz konusu adımlar ivedilikle atılmalıdır; tarım sektöründe hasat zamanı gibi süre kısıtları da bulunmaktadır.

TEPAV tarafından yürütülen saha çalışmasının gelecek aşamalarında, anket içeriğinin genişletilerek 11 il genelinde uygulanmasının yanı sıra, diğer illere göç eden bölge halkının geri dönmesi için gereken teşvikler ve çalışan/meslek açıklarının tespiti ile alınması gereken önlemler gibi yan çalışmaların yürütülmesi planlanmaktadır.

Kaynakça

Aydın Özüdoğru, B. (2023). “Kahramanmaraş merkezli depremin etkileri ve politika önerileri”, TEPAV Politika Notu, Sayı: 202306.

<https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10547>

Baluken, C. (2023). “Deprem sonrası barınma çözümleri için literatür ne diyor?”, TEPAV Değerlendirme Notu, Sayı: 202313.

<https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/10561>

Ek.**Hasar Yönetimi ve Öncelikli Destek Alanlarının Belirlenmesi Projesi
Birinci Saha Çalışması Ekibi**

Proje Koordinatörleri		Saha Görevlileri	
Prof. Dr. Güven Sak	TEPAV	Merve Köroğlu	Mustafa Kemal Ü.
Doç. Dr. Sibel Güven	TEPAV	İrem Dilara Bozkurt	Sütçü İmam Ü.
Gülbin Şahinbeyoğlu	TEPAV	Elkhan Urbanlı	Sütçü İmam Ü.
Çağlayan Dündar	TOBB	Sema Kara	Gaziantep Ü.
Saha Koordinatörleri		Mehmet Ceylan	TOBB
Mert Uzunsoy	TEPAV	Barış Bartu	TOBB
Mehmet Yeğın	TEPAV	Bekir Çalıřkan	TOBB
Doç. Dr. Sonyel Oflazođlu Dora	Mustafa Kemal Ü.	Kenan Sarı	TOBB
Prof. Dr. Yusuf Cahit Çukacı	İnönü Ü.	Halit Çanakçımaksutođlu	TOBB
Doç. Dr. Ramazan Aslan	Adıyaman Ü.	Mehmet Ülger	TOBB
Prof. Dr. Mustafa Tařıyan	Sütçü İmam Ü.	Ahmet Karakař	TOBB
Prof. Dr. Hüseyin Bozkurt	Gaziantep Ü.	Mesut Kerim Arıkan	TOBB
Lojistik ve İdari Destek		Berkay Berk	TOBB
Burcu Urun	TEPAV	Tolga Güzel	TOBB
Özgür Demir	TEPAV	Ahmet Çađrı Peker	TOBB
Teknik Analiz		Mahmuthan Şahin	TEPAV
Anıl İsmet Aşçı	TEPAV	Mahmut Bilal Cünediođlu	TEPAV
Ezo Berfin Özay	TEPAV	Ali Boran Nogay	TEPAV
Ömer Faruk Can	TEPAV	Mert Demir	TEPAV
Yaren Küçükkor	TEPAV		